

NEWSLETTER

ČTVRTLETNÍ NEWSLETTER NKC – GENDER A VĚDA

Milé a vážené čtenářstvo,

naše oddělení má za sebou velmi energický vstup do roku 2025. Celý leden jsme věnovali**y* komunikaci naší nové stránky o genderové dimenzi v lékařských vědách a v únoru jsme se jubilejně podesáté připojili**y* k Mezinárodnímu dni žen a dívek ve vědě.

Měsíční kampaň pod heslem #AccelerateAction jsme tentokrát věnovali**y* nejen oslavám vědkyň, studujících a jejich přínosu, ale také nutným změnám napříč akademií, jejíž nevyhnutelnost potvrzuje i nedávno vydaná zpráva Evropské komise [She figures](#). Data totiž potvrzují příliš pomalý trend narovnávání zastoupení žen ve vědě.

Navzdory nepříliš pozitivním číslům či příběhům a zkušenostem vědkyň, které jsme v naší kampani zveřejnili**y*, je ale přeci jen proč se radovat: do oslav Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě se kromě vědeckých médií zapojila i ta mainstreamová, přínos a role vědkyň se oslavovala i na řadě akcí. Naše rozhovory s mladými vědkyněmi a studujícími zveřejnil i magazín [VědaVýzkum](#). Rády**i* bychom naposledy všem zúčastněným poděkovali**y* za otevřenost a upřímnost, se kterou se do naší kampaně zapojili.

Na závěr naší kampaně jsme si k Mezinárodnímu dni žen nadělily**i* webovou podstránku Vědkyní v hlavní roli, na které bychom rády**i* nadále připomínaly**i* zapomenuté osudy vědkyň, jejichž zásluhy byly často opomíjené nebo přičtené mužským kolegům.

Navzdory oslavám začátku roku není klima napříč celosvětovou vědeckou komunitou po nástupu Donalda Trumpa do funkce prezidenta USA ideální. Kvůli jeho zásahům do akademických svobod a výzkumů skončila řada projektů, další musí obhajovat svoje právo na existenci; překotný vývoj ve Státech ovlivňuje i naši práci v Evropě. O dopadech Trumpových bezprecedentních útoků na akademickou svobodu si můžete poslechnout vedoucí NKC – gender a věda Marcela Linková ve [Spotlightu generace](#). Vývoj posledních měsíců bychom měli**y* mít na zřeteli i v českém akademickém prostředí.

My se naší práci na genderově férovější vědě budeme samozřejmě věnovat i nadále. A přestože se v květnu rozloučíme s naším mezinárodním evropským projektem GENDERACTIONplus, v rámci dalších projektů naše práce pokračuje. O novinkách a nových projektech našeho oddělení si můžete počíst právě v tomto čísle.

Příjemné čtení za NKC přeje
Barbora Schneiderová

ZMĚNY V AKADEMICKÉM PROSTŘEDÍ JSOU NEVYHNUTELNÉ. NKC – GENDER A VĚDA SPUSTILO MĚSÍČNÍ KAMPAŇ K MDŽDV

NKC – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR letos již podesáté oslavilo Mezinárodní den žen a dívek ve vědě. 11. února zahájilo měsíc trvající kampaň, jejímž cílem je upozornit na změny, které by se v českém akademickém prostředí měly stát. Česká věda nemůže dále ignorovat strukturální nerovnosti, které vedou k odlivu talentu a potlačování potenciálu žen a dalších marginalizovaných skupin. V duchu letošního mezinárodního motta Accelerate Action chceme skrz zapojení inspirativních vědkyň a studujících vědeckých oborů akcentovat, že změna je nejen žádoucí, ale nutná.

Co se musí změnit, aby byla česká věda férová pro všechny? Takové otázky si klade tým NKC – gender a věda a stejnou otázku položil českým vědkyním i studujícím vědeckých oborů. „K akceleraci změn potřebujeme vedení institucí a týmů. V první řadě je potřeba si připustit, že věda ne vždy funguje férově, že existují systémové překážky a že je odpovědností vedení institucí je odstraňovat. Je načase opustit představu, že jde o individuální volby vědkyň a o to, jak si to zařídí doma. Ne, je to o tom, jak to má nastavené vysoká škola nebo výzkumný ústav,“ říká Marcela Linková, vedoucí NKC – gender a věda.

Letošní kampaň NKC k Mezinárodnímu dni žen a dívek trvala měsíc, až do březnového Měsíce ženské historie a Mezinárodního den žen. Letošním mezinárodním mottem je Accelerate Action: proto i my chceme zdůraznit nutnost proměny v českém akademickém prostředí.

Všechny rozhovory s vědkyněmi a studujícími si můžete [přečíst zde](#).

VĚDKYNĚ V HLAVNÍ ROLI. OSLAVILY* I JSME MEZINÁRODNÍ DEN ŽEN NOVOU PODSTRÁNKOU O ZAPOMENUTÝCH VĚDKYNÍCH A INOVÁTORKÁCH

U příležitosti 10. zapojení NKC – gender a věda k oslavám Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě jsme se rozhodly* i vytvořit stránku, na které připomeneme osudy vědkyň, na které historie často zapomíná.

Vynechávají je školní osnovy, většina populace jejich jména vůbec nezná – a přesto se zasadily o klíčové objevy v nejrůznějších vědních oborech. Jejich zásluhy si ale často přivlastnili jiní nebo jejich talent žil ve stínu manžela a jiných mužů. My chceme takový narativ opravit a připomenout, že inspirativních vědkyň rozhodně bylo a je nepočítatelně.

Zapomenuté vědkyně a jejich příběhy, v nichž je často zastínili mužští kolegové, vedoucí či pedagogové, se naštěstí čím dál častěji dostávají do pozornosti médií i veřejnosti. Velmi pomalu se přepisuje i představa, že „vědcem“ je typicky podivínský muž ve středním či vyšším věku.

Inspirativní vědkyně připomínají vědecká i mainstreamová média, edukativní projekty či profily na sociálních sítích. I my chceme mít takový malý rozchodník, který vám klíčové osobnosti, objevy či příběhy připomene. Najdete v něm příběhy, videa i tipy na čtení.

Vědkyně v hlavní roli

PŘÍLIŠ HORMONÁLNÍ A NÁKLADNÁ ŽENSKÁ TĚLA. PROČ ŘEŠIT GENDEROVOU DIMENZI VE ZDRAVOTNICTVÍ?

Často přetrvávající představa, že mužské tělo je univerzální a ženské tedy v podstatě jen mužské s ženskými pohlavními orgány, je (dávno) mimo. Přesto se odlišnost ženských těl často bere v potaz jen v případě pohlavních orgánů, sekundárních pohlavních znaků nebo specificky ženských onemocnění, například u endometriózy. V rámci naší kampaně *Jedna velikost nestačí* jsme proto vytvořily* i novou webovou stránku, na které najdete všechny podstatné informace, včetně možných řešení, jak genderovou dimenzi do obsahu výzkumu zařadit.

Výsledky klinických studií se běžně prezentují jako platné pro ženy i pro muže i ve chvíli, kdy ženy součástí studií vůbec nejsou (například v učebnicích určených pro studující medicíny, jak zjistila studie v Nizozemsku v roce 2006).

Ženské tělo se ale v mnohých aspektech liší: jinak vnímá bolest, různé nemoci mají různé příznaky, jinak mají být předepisovány léky. Je to doslova otázka života a zdraví. Přesto jsou zvířata v lékařských výzkumech a klinických studiích v drtivé většině samci. Důvodem „vykázání“ samic z laboratoří je domněnka, že hormony jako estrogen jsou rušivým elementem výsledků experimentu.

Ženská těla jsou zkrátka považovaná za příliš hormonální, tudíž i příliš komplikovaná k měření, které by bylo příliš finančně nákladné. I po zavedení určitých regulací se situace tak docela nevyřešila – mnoho výzkumů probíhá v soukromých laboratořích, na které žádné regulace nedosáhnou.

Jenže důsledky mají přímý vliv na ženské zdraví – zejména ve vyšší míře nepříznivých vedlejších účinků léčiv. Genderově neutrální dávkování léků může mít vážně důsledky. Ženy totiž např. paracetamol vylučují 60% rychlostí ve srovnání s muži, takže ženám hrozí větší šance předávkování.

„Ačkoli se v klinické praxi dosahuje obrovského pokroku v oblasti nejmodernějších technologií, jako je úprava genů či AI, stále chybí přehled o tom, jak mnoho aspektů lidského zdraví ovlivňují základní proměnné, jako je pohlaví a gender,“ vystihuje autorstvo článku Neglecting sex and gender in research is a public-health risk v *The Nature*.

Genderová dimenze je prostě relevantní ve všech oblastech výzkumu – od léčiv přes předsudky ve zdravotní péči, výzkumy symptomů, diagnostiku, projevy bolesti až po gender data gap nebo gender funding gap (tedy podfinancování výzkumu, který se týká onemocnění častěji postihující ženy).

Rozdíly v číslech

Health gap se podle článku na World Economic Forum rovná 75 milionům let života, které jsou každoročně ztraceny v důsledku špatného zdravotního stavu nebo předčasného úmrtí. Odstranění rozdílů by dnešním 3,9 miliardám žen na světě přineslo sedm dní zdraví ročně navíc, tedy v průměru 500 dní za celý život. Podle společnosti McKinsey se například v roce 2020 investovalo do zdravotnického výzkumu a inovací specifických pro ženské onemocnění mimo onkologii pouze 1 %.

CO S TÍM?

! Farmaceutické společnosti a mezivládní organizace si musí uvědomit tři věci:

- pohlaví a gender mohou mít obrovský vliv na zdravotní výsledky,
- tyto vlivy jsou často opomíjeny v základním výzkumu a klinických studiích,
- změna může nastat pouze prostřednictvím zvýšení povědomí všech zúčastněných stran.

STRUČNĚ – je nutné...

- Zohledňovat genderovou dimenzi v obsahu výzkumu.
- Vzdělávat studující lékařských fakult v oblasti genderových, rasových i jiných předsudků.
- Usilovat o genderovou vyváženost výzkumných týmů.
- Do příslušné oblasti výzkumu zahrnout genderové expertky či experty.
- Nastavit analýzu pohlaví a genderu jako výchozí požadavek pro hodnocení výzkumu jak do studií na zvířatech, tak do klinických studií.

Více informací najdete na webu Lékařských věd.

Najdete tam i příručku Jak na genderovou dimenzi v obsahu výzkumu, v níž najdete i praktický checklist, který vám pomůže zreflektovat, do jaké míry zahrnujete GD do vaší práce.

NKC – GENDER A VĚDA BUDE V RÁMCI NOVÉHO PROJEKTU ZKOUMAT GENDEROVÉ NEROVNOSTI V GRANTOVÉM FINANCOVÁNÍ VÝZKUMU

Hlavní řešitelskou institucí je Ekonomický ústav Akademie věd ČR a spolu se Sociologickým ústavem Akademie věd se na výzkumu budou podílet také organizace PAQ Research a Scio Research. V rámci projektu budou členky týmu NKČ – gender a věda Marcela Linková, Nina Fárová, Jana Dvořáčková a Michaela Fikejzová v následujících čtyřech letech zkoumat genderové nerovnosti a zkreslení v účelové podpoře výzkumu a vývoje. Úspěšnost v získávání výzkumných grantů je jedním z klíčových faktorů v ustavování a rozvoji výzkumných drah.

Provedené zahraniční výzkumy poukazují na rozličné problematické aspekty procesů hodnocení výzkumných projektů i roli zkreslení hodnocení spojených s genderem, etnicitou či prestiží instituce žadatelek a žadatelů. Tyto nedostatky, které se promítají do rozdílných měr úspěšnosti v grantových soutěžích, následně posilují nerovnosti mezi výzkumnicemi a výzkumníky v akademickém poli. V českém prostředí, které se vyznačuje vyšší mírou účelového financování oproti financování institucionálnímu a také poměrně nízkou úspěšností v grantových soutěžích, je proto pozornost vůči roli těchto aspektů o to důležitější.

NKC – gender a věda se vedle intersekcionalní analýzy procesů hodnocení projektů a implicitních představ excelence do nich vtělených v rámci projektu zaměří také na zkušenosti vědkyň a vědců, jejichž projektové žádosti v grantových soutěžích neuspěly, a na strategie, které v zájmu zabezpečení vlastní pozice ve vědeckém poli volí.

Mezinárodní projekty

PROJEKT GENDERSAFE VSTUPUJE DO DRUHÉHO ROKU: ČEHO JSME DOSÁHLI A CO NÁS ČEKÁ?

Projekt GenderSAFE, jehož partnerskou organizací je NKČ – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR, úspěšně vstoupil do svého druhého roku. První rok přinesl významné kroky k posílení institucionální odpovědnosti v oblasti prevence a řešení genderově podmíněného násilí.

Klíčové úspěchy prvního roku:

- Komunita praxe zahájila svou činnost se šesti kruhy, včetně jednoho zaměřeného na instituce ze střední a východní Evropy.
- Proběhla první školení pro instituce a odbornou veřejnost.
- Byla zveřejněna výzva k podpoře závazku nulové tolerance vůči genderově podmíněnému násilí.

Plány na druhý rok: zaměření na institucionální politiku

V roce 2025 se projekt soustředí na rozvoj modelové institucionální politiky pro řešení genderově podmíněného násilí v souladu s přístupem nulové tolerance. Tento rámec je aktuálně projednáván v jednotlivých kruzích Komunity praxe a v dalším kroku bude testován přímo institucemi. Cílem je zajistit, aby byl funkční, odpovídal specifickým potřebám institucí a byl aplikovatelný v různých kontextech.

Nové metodiky pro sběr dat

Další klíčovou prioritou je příprava dvou metodik sběru dat, které umožní lepší porozumění politikám zaměřeným na boj proti genderově podmíněnému násilí v Evropě. Tyto metodiky poskytnou:

- Institucím nástroj pro posouzení komplexnosti jejich politik v této oblasti.
- Na úrovni EU a členských států přehled o situaci napříč EU, což podpoří vzájemné učení a přenos osvědčených postupů.

Nový Policy Brief: Za rámec symbolického závazku

V únoru projekt zveřejnil Policy Brief „Symbolický závazek nestačí: Přístup nulové tolerance při potírání genderově podmíněného násilí“. Dokument reflektuje zjištění dvou studií vytvořených v prvním roce projektu GenderSAFE (Bondestam et al., 2024; Michlová et al., 2024) a nabízí vysokoškolským a výzkumným institucím konkrétní doporučení pro efektivní opatření v této oblasti. Zaměřuje se zejména na:

- Strukturální povahu genderově podmíněného násilí.
- Potřeby osob v minoritizovaných pozicích a rizikových situacích.
- Budování důvěry a podpůrné kultury v institucích.

Kromě toho bude projekt nadále realizovat školení a bude se prohlubovat spolupráce v Komunitě praxe. Tu na podzim 2025 přivítáme v Praze! Přípravy na výroční setkání právě začínají.

SPOLEČNĚ TVOŘÍME BUDOUCNOST: VYSTUPUJÍCÍ ZÁVĚREČNÉ KONFERENCE GENDERACTIONPLUS APELOVALI NA POSÍLENÍ POLITIK V OBLASTI GENDEROVÉ ROVNOSTI V EVROPSKÉM VÝZKUMNÉM PROSTORU

V rámci oslav Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě se v Bruselu pod záštitou polského předsednictví Rady EU konala závěrečná konference projektu GENDERACTIONplus, který vede oddělení NKC – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR. Na akci se sešli významné státní úřednice a úředníci, odborníci a odbornice na genderovou rovnost, stejně tak výzkumníci a výzkumnice. Událost posloužila jako kritické fórum pro zhodnocení pokroku v oblasti inkluzivní genderové rovnosti v rámci Evropského výzkumného prostoru (European Research Area, ERA). Účastníci a účastnice diskutovali o vývoji politik genderové rovnosti, zkoumali naléhavé výzvy, kterým čelí i ve vztahu k nadcházejícímu 10. rámcovému programu pro výzkum a inovace.

Konference se konala v kritickém okamžiku, a to uprostřed probíhajících politických jednání o dalším rámcovém programu a útoků na téma genderové rovnosti. „Čelíme nyní reálné hrozbě, skutečnému odporu proti politikám prosazujícím genderovou rovnost, který má oslabit závazek k zajištění genderového hlediska a jeho zohlednění ve výzkumu a inovacích; stejně tak má snížit investice do výzkumu spojeného s tématem genderu. To je prostě nepřijatelné, absolutně nepřijatelné,“ prohlásila ve svém úvodním projevu Lina Gálvez, předsedkyně Výboru Evropského parlamentu pro práva žen a genderovou rovnost (FEMM).

V uplynulých čtyřech letech projekt GENDERACTIONplus významně přispěl ke koordinaci politik genderové rovnosti mezi členskými státy EU a mezi národními grantovými agenturami. Zaměřil se na oblasti interseksionality a inkluzivity, boje proti genderově podmíněnému násilí, začleňování inkluzivní genderové analýzy do výzkumu a inovací a monitorování plánů genderové rovnosti (GEP). Vzhledem k nárůstu antigenderového hnutí a měnící se politické situaci však zůstává naléhavou prioritou zajištění udržitelnosti a rozšíření těchto opatření v 10. rámcovém programu (FP10).

TIP! PUSŤTE SI VIDEO Z NAŠÍ KONFERENCE NA YOUTUBE.

V návaznosti na [otevřený dopis](#) adresovaný evropské komisařce pro startupy, výzkum a inovace Ekaterině Zaharieva, který podepsalo více než 600 členek a členů výzkumné komunity, účastníci a účastnice konference zdůraznili klíčové priority pro FP 10, mezi něž patří například:

- Posílení plánů genderové rovnosti jako kritéria účasti v FP 10 tím, že doporučené tematické oblasti budou povinně podporovat opatření, která bojují proti genderově podmíněnému násilí, a zajistí začlenění inkluzivní genderové analýzy do výzkumu a inovací.
- Podpora osob odpovědných za realizaci plánů genderové rovnosti na výzkumných a vysokoškolských institucích.
- Podpora a vedení od Evropské komise při monitoringu plánů genderové rovnosti na národní úrovni.
- Zapojení vedení a podpora inkluzivních plánů genderové rovnosti na nejvyšší úrovni.

Účastnictvo a řečnictvo se rovněž shodlo na zásadním požadavku ochrany evropských demokratických hodnot a akademické svobody. Akademická svoboda byla zdůrazněna jako zásadní pro zajištění svobody v různých oblastech výzkumu a jako prostředek k zajištění sociálního bezpečí a boje proti genderově podmíněnému násilí.

Vzhledem k současné nejistotě, která ohledně politik genderové rovnosti ve výzkumu a inovacích panuje, účastnictvo zároveň ocenilo význam partnerství a spojenectví, která pomohl projekt GENDERACTIONplus vybudovat. Účastnictvo také vyzvalo k posílení spolupráce s cílem prosazení inkluzivní genderové rovnosti i v budoucnu, po skončení projektu GENDERACTIONplus.

Koordinátorka projektu Marcela Linková v závěrečné řeči zdůraznila, že není čas na to, aby Evropa ustoupila od svých politických priorit. Ustanovení o inkluzivní genderové rovnosti musí být podle ní v FP10 posílena. Při výhledu na nadcházející období plné náročných vyjednávání zdůraznila, že se strany zabývající se genderovou rovností budou muset připravit na vyjednávací maraton a zároveň být organizované a připravené rychle se mobilizovat v kritických okamžicích, které je na cestě čekají.

GENDERACTIONplus je projekt programu Horizont Evropa, který podporuje koordinaci politik v oblasti genderové rovnosti a inkluzivity v Evropském výzkumném prostoru. Projekt sdružuje orgány státní správy a národní poskytovatele z 22 členských států EU a tří přidružených zemí.

ZÁZNAM Z KONFERENCE NAJDETE NA NAŠEM YOUTUBE KANÁLU. CELOU TISKOVOU ZPRÁVU K ZÁVĚREČNÉ KONFERENCI NAJDETE ZDE.

Minikurz online: Intervence aktivních přihlížejících

Rády*i bychom vám v tomto newsletteru připomněly*i náš přínosný online minikurz s názvem Intervence aktivních přihlížejících. Má za cíl vzdělávat členy a členky instituce, zaměstnané a studující osoby v oblasti genderově podmíněného násilí a poskytnout potřebné dovednosti k rozpoznání přiměřeného a bezpečného zásahu v rizikových a nevhodných situacích.

Minikurzy se na rozdíl od našich ostatních kurzů, které slouží ke komplexnímu porozumění plánů genderové rovnosti a jejichž cílem je celkový přehled, věnují konkrétním tématům z oblasti implementace plánu genderové rovnosti a jeho jednotlivých částí. Kromě toho mohou minikurzy využít osoby, které se primárně nezabývají agendou genderové rovnosti, ale potřebují získat základní znalost v dané oblasti.

Pokud máte již aktivní přístup na našem Moodle, nový minikurz najdete pod tímto odkazem.

Více o našich kurzech najdete na [této stránce](#).

TIPY NA ČTENÍ ČI KE SLEDOVÁNÍ

Klára Kubíčková, Jana Srncová

Roztěkané: Jak se žije ženám s ADHD

Diagnózu ADHD si obvykle spojujeme s neposednými chlapci, kteří vyrušují a perou se. Výzkumy ale ukazují, že porucha pozornosti – ať už s hyperaktivitou, nebo bez ní – postihuje stejnou měrou i dívky. A s dospělostí nikam nezmizí. V důsledku dlouholetého medicínského stereotypu jsou ženy poddiagnostikovány, osvojí si nevědomé kompenzační mechanismy a teprve až přestanou zvládat souběh mateřství, domácnosti, vztahů a práce a začnou se potýkat s depresemi či úzkostmi, získají diagnózu ADHD. Často až po třicítce. Prostřednictvím příběhů takových „roztěkaných“ žen kniha ukazuje, jaké škody může v jejich životech napáchat tlak neurotypické společnosti na to, aby ženy s ADHD vyhověly jejím požadavkům. Dostupná [zde](#).

Jana Římanová

Tvrdohlavé Marie. Životní příběhy žen generace okouzlené vědou

Kniha hledá odpověď na otázku, jak docílit úspěchu ženy na poli špičkové vědy. Splétá a porovnává životopisná vyprávění devíti významných českých vědkyní narozených kolem poloviny minulého století a sleduje, jaké okolnosti provázely často trnité začátky a nelehkou cestu k budování vědecké kariéry v jejich oborech. Název odkazuje k někdejšímu populárnímu románu o životě a práci polské nositelky Nobelovy ceny za fyziku a chemii Marie Curie-Skłodowské, který v dospívání ovlivnil nejednu z oslovených respondentek. Jaké další klíčové osobní momenty či historické události formovaly jejich vědeckou dráhu? Dostupná je [zde](#).

Potížistky

K Mezinárodnímu dni žen zveřejnila Česká televize novou sérii s názvem Potížistky. Jde o dokumentární sérii o ženách, „které se nebojí dělat potíže, a mužích, kteří jim fandí“. Jednotlivé epizody se věnují například politice, sportu či rodinnému životu, ale i vzdělání a současné situaci ve vědě, kterou komentovala i vedoucí NKC – gender a věda Marcela Linková. Více o dokusérii [najdete tady](#). Celou sérii si můžete pustit v [iVysílání](#).

Nové číslo Gender a výzkumu

Ke čtení doporučujeme také nové číslo odborného časopisu Gender a výzkum. Najdete v něm například recenzi naší Magdalény Michlové s názvem Stížnost jako předmět fenomenologické analýzy i nástroj institucionální kritiky, která se věnuje knize Complaint! akademičky Sary Ahmed. Doporučujeme také recenzi Terezy Trojanové Střední a východní Evropa ve středu zájmu: Neviditelná práce a genderová nerovnost v akademii nebo stať Washing 'Dirty Work' in Academia and Beyond: Resisting Stigma as an Early Career Researcher Investigating Sexuality in the Digital od Chiary Perin.

Veškeré další informace najdete na www.genderaveda.cz